

Kritické poznámky na okraj článku „Je možná nová teologie dědičného hříchu?“

Štěpán M. Filip

Na úvod svých kritických poznámek *in margine* článku „Je možná nová teologie dědičného hříchu?“¹ považuji za vhodné poznamenat, že si jeho autora, Dr. Tomáše Machuly, na základě různých důvodů vážím. Jedním z těchto důvodů je skutečnost, že jsme oba duchovními syny sv. Otce Dominika, neboť Dr. Machula je dominikánským terciářem. Dalším a v této souvislosti důležitým důvodem je to, že jsem vždy oceňoval jeho schopnost hlubokého, a přitom jasného a srozumitelného myšlení a vyjadřování. Ta je vidět i na některých místech zmiňovaného článku, když např. poukazuje na nutnost vyvážených vztahů mezi teologií a přírodními vědami (srov. s. 29). Následné kritické poznámky, které jsem považoval za nutné napsat, nejsou tudíž v žádném případě zaměřeny *ad hominem*, proti samotnému Dr. Machulovi, nýbrž *ad rem*, proti obsahu jeho článku, který je do značné míry nepřijatelný.

1. PRVOTNÍ HŘÍCH NENÍ DOGMATIZOVÁN?

Naše první kritická poznámka se týká jednoho z ústředních tvrzení článku: „Prvotní hřích (*peccatum originale originans*), tedy příčina hříchu dědičného, přímým předmětem dogmatu není“ (s. 17). Ve skutečnosti je tomu přesně naopak: prvotní hřích (*peccatum originale originans*), tedy příčina hříchu dědičného (*peccatum originale originatum*), je přímým předmětem dogmatu, tj. je článkem neboli dogmatem víry. Doložit toto naše rozhodné tvrzení není příliš obtížné: stačí si pozorně přečíst první kánon dekretu Tridentského koncilu o dědičném hříchu:

Jestliže někdo nevyznává, že první člověk Adam, poté co přestoupil v ráji Boží příkázání, ztratil ihned svatost a spravedlnost, v nichž byl ustaven, přitáhl na sebe pro urážku spočívající v tomto provinění hněv a nemilost Boží a s tím spojenou smrt, kterou mu předtím Bůh hrozil, a se smrtí spoutání v moci toho, „jehož byla od té doby říše smrti“ (Žid 2,14), to znamená ďábla, a že byl celý Adam pro onu urážku spočívající v tomto provinění změněn k horšímu co do těla i duše: anathema sit.²

¹ *Studia theologica* 10, č. 4 [34] (2008): 14–32.

² „V. zasedání (17. 7. 1546): Dekret o dědičném hříchu,“ kán. 1, DS 1511 (přeložil Tomáš Machula, in *Ospravedlnění a dědičný hřích v ekumenickém dialogu*, ed. Tomáš Machula, Praha: Krystal OP, 2000, s. 37): „Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem et iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse incurrisseque per offensam praevaricationis huiusmodi iram et indignationem Dei atque ideo mortem, quam antea illi comminatus fuerat Deus, et cum morte captivitatem sub ejus potestate, «qui mortis» deinde «habuit imperium, hoc est diaboli», totumque Adam per illam praevaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse; anathema sit.“

Autor tento kánon samozřejmě zná, a dokonce ho v článku doslova cituje (srov. s. 23). Kupodivu však říká, že „se týká důsledků dědičného hříchu“ (s. 23). Jak už bylo naznačeno, při trochu pozorném čtení je ovšem patrné, že obsahem prvního tridentského kánonu čili dogmatu je „hřích Adamův a jeho důsledky pro Adama“,³ tj. prvotní hřích, a nikoliv dědičný hřích. Tomuto dědičnému hříchu čili „důsledkům Adamova hříchu pro lidstvo“⁴ je pak věnován až druhý tridentský kánon:

Jestliže někdo tvrdí, že Adamovo provinění škodilo jen jemu samotnému, ale jeho potomstvu nikoli, a že ztratil od Boha přijatou svatost a spravedlnost pouze on, ale my už ne, nebo že nečistý hříchem neposlušnosti přenesl na celý lidský rod pouze smrt a tresty těla, ale hřích, který je smrtí duše, nikoli: anathema sit. Odporuje totiž Apoštolovi, který říká: „Skrze jednoho člověka totiž vešel do světa hřích a skrze hřích smrt; a tak smrt zasáhla všechny, protože v něm všichni zhřešili“ (Řím 5,12).⁵

Také tento kánon autor cituje (srov. s. 23) a v souvislosti se svou interpretací prvního kánonu ho vykládá redukovane, totiž ve smyslu, že „se týká všeobecného rozsahu dědičného hříchu“ (s. 23). Podle autora jsou tudíž oba kánony zasvěceny dědičnému hříchu – první jeho důsledkům a druhý jeho univerzálnímu rozsahu –, zatímco ve skutečnosti je první kánon věnován prvotnímu hříchu (*peccatum originale originans*) a druhý kánon dědičnému hříchu (*peccatum originale originatum*) včetně jeho univerzálnosti.⁶ Autorova interpretace obou kánonů je tak vlastně dezinterpretací.

Autor by nám zřejmě namítl, že naše čtení tridentských kánonů je příliš doslovné, příliš naivní, a že je musíme ve shodě s interpretací moderních teologů vykládat jinak. Odvolává se v této souvislosti na zásadu, vyjádřenou v dokumentu Mezinárodní teologické komise *O interpretaci dogmat*,⁷ že k rozlišování trvale plat-

³ Vittorino GROSSI – Bernard SESBOÜE, „Péch  original et péché des origines: Du concile de Trente à l’époque contemporaine,“ in *Histoire des dogmes*, sv. 2, *L’homme et son salut*, Paris: Descl e, 1995, s. 221–267 (zde s. 236): „le péché d’Adam et ses conséquences pour Adam“.

⁴ Tamté , s. 238: „les conséquences du péché d’Adam pour l’humanité“.

⁵ „V. zasedání,“ k n. 2, DS 1512 ( esk  vyd n  s. 39;  esk  p eklad jsme trochu upravili): „Si quis Ad  prævaricationem sibi soli, et non eius propagini asserit nocuisse, acceptam a Deo sanctitatem et iustitiam, quam perdidit, sibi soli et non nobis etiam eum perdidisse; aut inquinatum illum per inobedientiae peccatum, mortem et poenas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum, quod mors est animae: anathema sit, cum contradicat Apostolo dicenti: «Per unum hominem peccatum intravit in mundum et per peccatum mors, et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.»“

⁶ Srov. také nap . Marie-Michel LABOURDETTE (jeden z m la  u astn k  n  e zmi ovan ho Symposia o prvotním h ichu), *Cours de théologie morale 5: Le péché originel (Prima-Secundae, q. 81–83)*, [Toulouse: b. n., b. r.; skripta], s. 112: „A Trente, le [premier] canon tout entier concerne la personne d’Adam (...); on précise quelle fut sa faute et quels effets elle a eus en lui. On ne parlera qu’au second canon du péché originel contracté par les autres hommes; il ne s’agit ici que du premier péché qui l’a caus e (ce que les théologiens modernes appellent «peccatum originans»). Cela met au premier plan l’historicité d’Adam et des  v nements qu’il a vécus.“ José Antonio SAY S, *Antropolog  del hombre ca do: El pecado original*, Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1991, s. 195: „El texto [del primer canon] aborda la ca da de Adán y las consecuencias que sufrió. Todavía no se trata de la transmisión del pecado en cuanto tal, tema que aborda el canon 2 .“

⁷ Srov. „Dokument *O interpretaci dogmat* (15. 10. 1989),“ C. III. 2, in *Enchiridion Vaticanum 11: Documenti ufficiali della Santa Sede 1988–1989*, Bologna: Edizioni Dehoniane, 1991,  . 2793 ( esk  překlad in Ctírad Václav POSPÍŠIL: *Hermeneutika mystéria: Struktury myšlení v dogmatick  teologii*, Praha: Kostelní Vyd r , Krystal OP: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 195).

ného obsahu dogmat a jejich vnější formy je potřeba zapojit historické, filosofické, hermeneutické a lingvistické vědy (srov. s. 16). Avšak kdyby oba tridentské kánony byly tak záhadnými texty, že by k „rozluštění“ jejich pravého smyslu bylo zapotřebí celého souboru různých věd, je pak otázkou, jak by vlastně magisterium církve plnilo jednu ze svých základních úloh, totiž jak by „objasňovalo a vysvětlovalo to, co je v pokladu víry nejednou temné, anebo obsažené implicitně?“⁸ Ať nám autor odpustí, ale někdy nám jeho interpretace či interpretace jiných autorů, které předkládá ve svém článku, tak trochu připomínají kazuistické zachovávání Zákona za strany farizeů, které bylo ve skutečnosti jeho obejitím. Podobně i zde se podávají různé složité výklady tridentských dogmat, jimiž jsou různým způsobem redukována ve svém významu, aby se zdálo, že se jich věrně držíme, i když ve skutečnosti jsme je již dávno opustili. Ne nadarmo papež Pavel VI. ve svém proslovu na Symposiu o prvotním hříchu citoval slova své encykliky *Mysterium fidei* a hovořil proti tomu, „jakoby komukoliv bylo dovoleno nechat zapomenout na nauku, která již byla církví definována, nebo ji interpretovat takovým způsobem, že prostý význam slov anebo uznaná síla pojmů zůstanou oslabeny.“⁹ Tím, co jsme právě řekli, nechceme na druhé straně popírat důležitost zmiňovaných věd pro lepší pochopení dogmatických formulací: to je ostatně smysl principu dokumentu Mezinárodní teologické komise.

Je také otázkou, co by vlastně bylo obsahem naší víry v prvotní hřích jako „přesvědčení o věcech, které nevidíme“ (Žid 11,1)? Pokud by tato víra byla omezena, jak to chce autor, na následky dědičného hříchu a jejich všeobecnost, týkala by se pouze existence zla ve světě a náklonnosti člověka ke zlému: to je ovšem, jak poznamenává sám autor v návaznosti na spisovatele G. K. Chestertona (srov. s. 14), něčím evidentním, a tedy nevyžadujícím naší víru. Podle našeho autora se tato víra může také týkat nepřítomnosti milosti Boží posvěcující v duši člověka (srov. např. s. 25): v tomto případě by sice byla splněna neviditelnost jako nutná podmínka víry, ale na druhé straně by nebylo vyjasněno, proč vůbec tato nepřítomnost milosti je zlem – něčím, co by v duši člověka mělo být, a přitom tam není – a co je její příčinou. Víra by tak v tomto bodě postrádala svůj podstatný sapienciální charakter a neodpovídala by na Augustinovu otázku: *unde malum* – „odkud je zlo?“¹⁰ kterou zahajuje své pojednání o pádu člověka i *Katechismus katolické církve*.¹¹

Na závěr této naší první kritické poznámky považujeme za vhodné upozornit, že se zde nepohybujeme v oblasti teologických pravd, v rámci teologických konkluzí, kde je samozřejmě připuštěn legitimní teologický pluralismus, ale v rovině pravd víry, ze kterých teologie vychází a v nichž je potřeba zachovat jednotu. „Víra není pluralistická.“¹²

⁸ Pius XII., „Encyklika *Humani generis* (12. 8. 1950),“ in DS 3888 (přeložil Efrém Jindráček, Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2004, s. 13): „ad ea quoque illustranda et enucleanda, quae in fidei deposito nonnisi obscure ac velut implicate continentur.“

⁹ „Encyklika *Mysterium fidei* (3. 9. 1965),“ AAS 57 (1965): 755: „quasi cuique doctrinam semel ab Ecclesia definitam in oblivionem adducere liceat aut eam ita interpretari ut genuina verborum significatio seu probata conceptuum vis extenuetur.“ Srov. PAVEL VI., „Proslov k účastníkům Symposia o prvotním hříchu (11. 7. 1966),“ AAS 58 (1966): 649–655 (zvl. s. 653).

¹⁰ *Confessiones* 7, 7, 11, PL 32, 739.

¹¹ Srov. *Katechismus katolické církve*, 385.

2. BIBLICKÁ EXEGEZE URČUJE OBSAH DOGMATU?

Naše druhá kritická poznámka se týká jednoho metodologického pravidla uvedeného v článku, totiž podřízení dogmatického výkladu vývoji biblické exegeze. Nechme však hovořit samotného autora, a to v souvislosti s jeho interpretací prvního tridentského kánonu:

Vycházíme-li ze skutečnosti, že dogma zjevení nepřináší, ale pouze ho interpretuje, nemůže vlastní dogmatický „trvale platný obsah“ zahrnovat nic, co by obsahově převyšovalo Boží zjevení. Vezmeme-li v úvahu, že současná exegeze se na biblické pradány dívá v horizontu existenciálním, a nikoli historickým, pak je namístě závěr, že předmětem dogmatu není existence a skutky prvního člověka, ale ztráta svatosti a spravedlnosti, která na lidstvo doléhá a která má za následek zmíněné odloučení od Boha a smrt (s. 23).

S první větou autorova citovaného textu nelze nesouhlasit: dogma skutečně něco nového nezjevuje, ale pouze Boží zjevení vykládá, a tak v sobě jistě nezahrnuje a nemůže zahrnovat nic, co by toto Boží zjevení obsahově převyšovalo. V článku je už dříve v tomto smyslu správně zdůrazněno, že „magisterium nestojí nad Božím slovem, nýbrž je spíše v jeho službě“ (s. 22). Avšak dalšímu pokračování autorova textu již placet dát nemůžeme. Dochází zde dokonce k nepřipustnému věcnému posunu, totiž k posunu od Božího slova k biblické exegezi (s mezistupněm redukování Božího slova na pouhé Písmo svaté): to, co se v předchozí větě říkalo o samotném Božím slově, je nyní v podstatě vypovídáno o biblické exegezi. Tím se biblické exegezi přisuzuje nadměrná autorita: zdá se, že máme nejprve interpretovat Písmo svaté na základě biblické exegeze a teprve na základě tohoto exegetického výkladu přistoupit k interpretaci dogmatického vyhlášení církve. Nakonec to tedy vypadá, jakoby to byla biblická exegeze, která rozhoduje o obsahu dogmatu. Zhoubným důsledkem tohoto pojetí by bylo, že každá změna biblické exegeze – a ty v této oblasti opravdu nechybí – by vedla ke změně interpretace dogmatu, takže dogmatická definice by nebyla schopna zprostředkovat věřícím všech dob svůj neměnný obsah.

Ve skutečnosti magisterium sice při přípravě svých dogmatických vyhlášení využívá pomoci exegetů a teologů vůbec, avšak vposledku není pro tato vyhlášení normativní exegeze a teologie, nýbrž právě naopak dogmata se stávají normativní pro exegezi a teologii: vždyť samotná tato dogmata jsou prvotním výkladem Písma svatého, který je na rozdíl od lidsky-vědecké autority exegeze a teologie nesen neomylnou, svátostně-charismatickou autoritou církevního magisteria.¹³ Není to tudíž biblická exegeze, která určuje obsah dogmatu, ale je to dogma, které určuje a má určovat a vymezovat biblickou exegezi. Jak jinak by mohla platit *analogie víry*,¹⁴ kterou 2. vatikánský koncil¹⁵ a učitelský úřad církve vůbec¹⁶ vyzdvihuje jako jeden z hlav-

¹² Proslov Pavla VI. při generální audienci 14. 5. 1969, in PAOLO VI, *Scritti e discorsi: Aprile-giugno 1969*, Siena: Cantagalli, 1969, s. 151–155 [zde s. 155]: „La fede non è pluralistica.“

¹³ Srov. Fernando OCÁRIZ – Arturo BLANCO, *Revelación, fe y credibilidad*, Madrid: Palabra, 1998, s. 115.

¹⁴ Označení vychází, jak je známo, z Řím 12,6.

¹⁵ Srov. *Dei verbum*, čl. 12.

¹⁶ Srov. LEV XIII., „Encyklika *Providentissimus Deus* (18. 11. 1893),“ in DS 3283; LEV XIII., „Apoštolský list *Vigilantiae* (30. 10. 1902),“ in *Enchiridion biblicum: Documenti della Chiesa sulla sacra Scrittura* (dále jen

ních principů biblického výkladu? Vždyť podle této analogie víry mají být jednotlivé části Písma svatého vykládány tak, aby nebyly v rozporu, ale naopak byly ve shodě nejenom s jinými částmi Písma svatého a s učením posvátné Tradice, nýbrž také s vyhlášeními církevního magisteria.¹⁷ Papež Pavel VI. zdůrazňuje tuto analogii víry právě v souvislosti s naukou o prvotním hříchu.¹⁸

Jak je patrné, uvedený chybný princip je opravdu metodologický: stojí plně ve službě interpretace prvního tridentského kánonu ve smyslu, že tento kánon nedogmatizuje prvotní hřích. Nicméně v určitém ohledu je ještě nebezpečnější než tato dezinterpretace prvního kánonu, neboť může postihovat a „pokazit“ výklad všech dogmat.

Co říci na závěr? Autor v úvodu svého článku zcela správně píše, že mu jde o „novou“ teologii dědičného hříchu ve smyslu známého výroku sv. Vincence Lerinského: *non nova, sed nove* – „ne nové věci, ale nově“¹⁹ (srov. s. 14). Avšak po pozorném prostudování jeho článku musíme bohužel konstatovat, že tato zásada sv. Vincence nebyla zachována a že se jedná o „novou“ teologii nejenom na základě nového způsobu jejího podání, ale také, a především, z hlediska jejího nového obsahu.²⁰

Papež Pavel VI. ve svém již zmiňovaném proslovu na Symposiu o prvotním hříchu zdůraznil, že biblickým exegetům a katolickým teologům je při bádání o této otázce poskytována všechna potřebná akademická svoboda.²¹ Následně však dodal: „Jsou však hranice, které exegeta, teolog či vědec, kteří si chtějí skutečně uchovat a osvětit vlastní víru a víru druhých katolíků, nemohou a nemají nerozvážně překračovat. Tyto hranice jsou vyznačeny živým magisteriem církve, jež je blízkým pravidlem pravdy pro všechny věřící (...).“²² Odůvodněně se obáváme, že v případě článku Dr. Machuly byly tyto hranice „nerozvážně“ překročeny, i když věříme, že se tak stalo nikoli ve zlé víře.

EB), Bologna: Edizioni Dehoniane, 1993, čl. 143; PAPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISE, „Odpověď o historickém charakteru tří prvních kapitol Genese (30. 6. 1909),“ IV, in EB, čl. 327; sv. PIUS X., „Motu proprio *Sacrorum antistitum* (1. 9. 1910),“ in DS 3546; PIUS XII., „Encyklika *Divino afflante Spiritu* (30. 9. 1943),“ in DS 3826; PIUS XII., „Encyklika *Humani generis*,“ in DS 3887; POSV. KONGREGACE PRO KATOLICKOU VÝCHOVU, „Dokument *Teologická formace budoucích kněží* (22. 2. 1976),“ 82, in EB, čl. 770.

¹⁷ Srov. např. Santiago RAMÍREZ, *De analogia*, Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Instituto de Filosofía „Luis Vives“, 1970–1972, s. 191–192 a s. 1749–1750. Srov. také *Katechismus katolické církve*, 114: „Výrazem ‚analogie víry‘ míníme spojitost pravd víry mezi sebou a v celkovém plánu zjevení.“

¹⁸ Srov. PAVEL VI., „Proslov k účastníkům Symposia,“ s. 654.

¹⁹ Srov. *Commonitorium primum*, c. 22: PL 50,667, „cum dicas nove, non dicas nova.“

²⁰ Samotný sv. Vincenc Lerinský se o takovýchto nových věcech v oblasti víry vyjadřuje velmi přísně: srov. např. *Commonitorium primum*, c. 23, PL 50,669: „(...) si novitia veteribus, extranea domesticis, et profana sacratis admisceri coeperint, proserpat hic mos in universum necesse est ut nihil posthac apud Ecclesiam relinquantur intactum, nihil illibatum, nihil integrum, nihil immaculatum, sed sit ibidem deinceps impiorum ac turpium errorum lupanar ubi erat antea castae et incorruptae sacrarium veritatis. ([...] začne-li se přidávat ke staré nauce příměs novoty, k domácímu příměs cizoty a k posvátnému, co je světské, a tento obyčej se rozšíří do všeho, je neodvratné, že pak v církvi nezůstane nic nedotčeného, nic neumenšeného, nic celistvého a nic neposkvřněného, ale naopak bude nevěstinec bezbožných a ohavných bludů tam, kde dříve byla čistá a neporušená svatyně pravdy.)“

²¹ Srov. „Proslov k účastníkům Symposia,“ s. 653.

²² Tamtéž: „Vi sono, pero, dei limiti, che l'esegeta, il teologo, lo scienziato, che vogliano veramente salvaguardare ed illuminare la propria fede e quella degli altri cattolici, non possono e non devono imprudentemente oltrepassare. Questi limiti sono segnati dal Magistero vivo della Chiesa, ch'è norma prossima di verità per tutti i fedeli (...).“

Během našich kritických poznámek jsme se častokrát dovolávali učitelské autority papeže a služebníka Božího Pavla VI. Byl to také tento velký a moudrý papež, který v roce 1968 znovu slavnostně vyznával starobylou a stále novou víru církve a v jejím rámci také víru v prvotní a dědičný hřích:

Věříme, že v Adamovi všichni zhřešili. To znamená, že prvotní hřích, kterého se dopustil, způsobil pád lidské přirozenosti společné všem lidem. Uvedl ji do stavu, v němž nese všechny následky tohoto hříchu. Tento stav už není oním stavem svatosti a spravedlnosti, v němž byli na počátku naši prarodičové a v němž člověk nepoznal ani zlo, ani smrt. Porušená přirozenost, zbavená někdejší krásy milosti, raněná ve svých přirozených schopnostech, podrobená smrti, přechází na všechny lidi. V tomto smyslu se každý člověk rodí ve hříchu.²³

²³ PAVEL VI., „Slavnostní vyhlášení víry (30. 6. 1968),“ 16, *AAS* 60 (1968): 439 (čes. vyd.: Brno: Biskupský ordinariát, 1969, s. 6): „Credimus omnes in Adam peccavisse; quod significat originalem culpam ab illo commissam effecisse, ut natura humana, universis hominibus communis, in talem laberetur statum in quo illius culpae consequentias pateretur. Qui status iam ille non est, in quo natura humana initio in protoparentibus nostris, utpote in sanctitate et iustitia constitutis, inveniebatur, et in quo homo expers erat mali et mortis. Itaque haec humana natura sic lapsa, gratiae munere destituta, quo antea erat ornata, in ipsis suis naturalibus viribus sauciata atque mortis imperio subiecta, omnibus hominibus traditur; qua quidem ratione omnis homo nascitur in peccato.“